

Баліна С. Н. – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності Державного науково-дослідного інституту МВС України

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИННОСТІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Ефективне, відповідальне запобігання злочинності підвищує якість життя всіх громадян. Економічна і соціальна рада ООН у своїй Резолюції 2002/13, прийнятій 24 липня 2002 р., одним із керівних принципів для попередження злочинності визначила співробітництво і партнерство, враховуючи широкий спектр причин злочинності та кваліфікації й повноважень, необхідних для їх усунення. Це охоплює партнерство на рівні міністерств і відомств, громадських організацій, неурядових організацій, ділових кіл і окремих громадян [1]. Суттєвим елементом ефективної профілактики злочинності є активна участь громадськості.

В останні два десятиліття в західноєвропейських країнах, а також в США, Канаді, Японії активно розвиваються теорія і практика попередження злочинів. Попередження (профілактику, превенцію) визначають як вплив суспільства, інститутів соціального контролю, окремих громадян на криміногенні чинники, що сприяє скороченню та/або бажаній зміні структури злочинності та невчиненню потенційних злочинних діянь [2].

Для координації діяльності щодо профілактики злочинів у багатьох країнах створено відповідні органи (наприклад, Національні Ради). Основними їх функціями є: збирання інформації, планування, виконання та оцінювання програм щодо запобігання злочинів, координація діяльності поліції та інших органів, які працюють в цій сфері, забезпечення участі населення, співпраця зі ЗМІ, науково-дослідна робота, співпраця з законодавчими органами, які визначають політику в галузі протидії злочинності, навчальна підготовка. У практичній діяльності поліції широко пропагується теза про те, що злочини вчиняють найчастіше тоді, коли потенційний злочинець зустрічає вразливу, без охорони жертву або об'єкт. Тому

превентивні заходи повинні бути спрямовані на злочинця, систему безпеки або на потенційну жертву (індивідуальна, загальна і віктимологічна профілактика). У цій тріаді значну увагу приділяють охоронному попередженню і особливій роботі з населенням, спрямованій на його самозахист. У ФРН тривалий час вважалося, що профілактика злочинів є «побічним продуктом» поліцейської роботи, тому що саме існування апарату поліції діє як фактор, що стримує злочинність. Проте з 1960-х рр., поліція розпочала цілеспрямовану роботу з громадськістю щодо орієнтації на самозахист. Це були консультації населення стосовно того, як за допомогою технічних засобів врятувати від злодіїв майно і як завдяки правильним діям не стати жертвою злочину. Також було ініційовано безкоштовне надання порад щодо профілактики злочинів, транслявання по радіо і телебаченню передач з циклу «Кримінальна поліція радить». Діє спеціальна програма запобігання злочинам кримінальною поліцією, центральною ідеєю якої є така формула: будь-який контакт поліцейського з населенням повинен бути спрямований на профілактику. У США існує три моделі превентивної діяльності: модель суспільних установ, безпеки індивідуума і модель впливу через навколишнє середовище. На федеральному і місцевому рівнях реалізуються програми попередження злочинів. У деяких штатах участь громадян у зміцненні правопорядку дало змогу знизити кількість пограбувань на 30 %. Тут застосовують винагороду за інформацію, що має оперативно-профілактичне значення [3].

У Данії, Франції, Нідерландах, Швеції, Великій Британії та Німеччині виникли громадські ради з профілактики злочинам. Ці ради зазвичай очолюють авторитетні політики. До їх завдань належить уточнення картини злочинності за рахунок виявлення латентного злочину і його причин, що мають локальний характер, тобто тих чинників, на які можна ефективно впливати на місцевому рівні. Рада надає матеріальну та педагогічну допомогу неповним сім'ям та сім'ям наркоманів і алкоголіків, сприяє організації дозвілля підлітків, консультує адміністрацію шкіл і вчителів про можливості запобігання злочинам на шкільному рівні, про заходи захисту потенційної жертви. Ради консультують поліцейських про методи профілактики злочинів.

З ініціативи датської громадської ради з профілактики злочинів у країні була суттєво змінена молодіжна політика. У п'ятимільйонній Данії створили майже 7000 підліткових та молодіжних клубів, центрів дозвілля і гуртків за інтересами (від любителів кінного спорту до філателістів). В Австрії, Бельгії, Ірландії, Італії та Швейцарії функціонують спеціальні комісії з координації поліцейських і адміністративних заходів, спрямованих на попередження злочинів. Цікавою особливістю діяльності громадськості в країнах Західної Європи було те, що вона створювала не лише оперативні групи та педагогічні асоціації, а й наукові структури, які активно здійснювали кримінологічні дослідження, організовували обмін досвідом, засновували спеціальні друковані органи [4].

У деяких країнах на добровільній основі на допомогу поліції залучаються громадяни. Вони формують патрульні групи для надання допомоги поліції шляхом здійснення спостереження, перевірки незнайомих і патрулювання районів у нічний час. Вони можуть перевіряти майно, споруди та повідомляти про недоліки (наприклад, про відкриті вікна, незачинені двері автомобіля) власникові, а про підозрілі випадки – безпосередньо до поліції. Патрулі громадян розрізняють залежно від району і місця (індивідуальні споруди, земельна власність, сільські райони, транспортні системи, школи тощо), функцій (захист власності, захист осіб, моніторинг поведінки поліції та питання громадської безпеки тощо) і способу пересування (піший або на транспорті).

Науковці Дж. Грехем і Т. Беннет у своїй монографії «Стратегії запобігання злочинності в Європі та Північній Америці» присвятили розділ попередженню злочинності за участі громадськості, зокрема проаналізували питання щодо патрулювання за участю громадян. Вони наводять приклади організації такого патрулювання. В США, Канаді, Англії було створено групи «Ангели-охоронці» – самостійно сформовані групи добровольців, які надавали послуги в житлових районах та на транспорті. Вони відрізнялись від інших патрульних груп із громадян, оскільки пройшли спеціальну підготовку, носять уніформу, фізично втручаються в ситуацію під час вчинення злочинів і здійснюють затримання громадян. Хоча вони і не мають зброї, їх зовнішній вигляд і функції нагадують дії і функції поліції, що породило певну критику. Опитування

громадської думки засвідчило, що місцеві жителі (Сан-Дієго) вважають, що вони почувають себе в більшій безпеці, оскільки знають що «Ангели» діють в їхньому районі. Проте Дж. Грехем і Т. Беннет звертають увагу на те, що однією із проблем з організаціями такого типу є те, що хоча вони і діють у межах закону, але не несуть відповідальності за свої дії такою мірою, як представники поліції. Їх фізичне втручання на місці вчинення злочину викликає певне занепокоєння. Межа між допустимим і неприпустимим втручанням з боку громадськості є досить тонкою і громадські патрулі можуть бути звинувачені в надмірній пильності, безпідставному втручанні в особисті справи громадян, ненаданні допомоги поліції в забезпеченні правопорядку, роздмухуванні підозрливості серед сусідів, ненавмисному підриві громадянських свобод тощо. Тому поширення цієї форми спостереження має супроводжуватися обережністю та впровадженням оперативних керівних принципів, щоб не допустити порушення прав і свобод громадян. Дослідники також зазначають, що хоча громадські патрулі можуть насторожити потенційних правопорушників, проте вони не змогли переконливо продемонструвати свою ефективність щодо зниження рівня злочинності. До того ж, частка з цих патрулів припинила своє існування. Водночас спостерігалось зменшення рівня квартирних крадіжок у житлових районах, де діяли патрулі з громадян, але невідомо: чи було це результатом дії патрулів або інших чинників [5].

Світовий досвід взаємодії громадськості та правоохоронних органів щодо профілактики злочинності міг би бути корисним для застосування в умовах України, а його використання має проводитися з урахуванням дотримання прав і свобод людини і громадянина, забезпечення законності та правопорядку.

Список використаних джерел

1. Збірник стандартів і норм Організації Об'єднаних Націй у галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя [Електронний ресурс]. – Нью-Йорк, 2016. – Режим доступу: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/R_ebook.pdf. – Назва з екрана.

2. Гілінський Я. І. Соціальний контроль над злочинністю: поняття, російська реальність, перспективи [Електронний ресурс] /

Я. І. Гілінський. – Режим доступу: <http://www.iauaj.net/node/1702>. – Назва з екрана.

3. Малков В. Д. Кримінологія [Електронний ресурс] : підручник / В. Д. Малков. – Режим доступу: <http://lib.sale/kriminologiya-pravo-uchebnik/bzarubejniyu-opuyit-preduprejdeniya-48437.html>. – Назва з екрана.

4. Іншаков С. М. Зарубіжна кримінологія [Електронний ресурс] : підручник / С. М. Іншаков. – Режим доступу: <http://legalportal.am/download/library/p175amahof1go058h6mhf7kvh3.pdf>. – Назва з екрана.

5. Грехем Дж. Стратегії запобігання злочинності в Європі та Північній Америці [Електронний ресурс] / Дж. Грехем, Т. Беннет. – Режим доступу: http://deviantology.spb.ru/etc/publications/Graham_Bennete.pdf. – Назва з екрана.

Батургарєєва В. С. – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕМПІРИЧНОЇ БАЗИ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Будь-яке дослідження проводять для того, щоб подолати певні труднощі в процесі пізнання нових явищ, пояснити раніше невідомі факти або виявити неповноту старих способів тлумачення відомих [1, с. 34]. Цінність наукової роботи визначають передусім можливістю прирощення, систематизації, поглиблення або уточнення наукового знання про певне явище об'єктивної дійсності, створення логічно несуперечливої пояснювальної теорії його походження, прогнозування подальшого розвитку цього явища тощо. У кримінологічній науці до переліченого варто додати накреслення ефективних способів подолання чи обмеження негативного феномену, яким є злочинність загалом або його окремі прояви. Через неповне дослідження в сучасній методології кримінологічної науки цієї теми постає запитання: в який спосіб відбувається прирощення нового знання? Які саме відомості, що є в розпорядженні дослідника, забезпечуватимуть достовірність і репрезентативність